

УДК 159.9-053.6:17.022.1:[159.942.5:111.11]:355.018(477)(045)
DOI 10.24195/2414-4665-2025-3-5

Світлана Симоненко,

доктор психологічних наук, професор,

професор кафедри теорії та методики практичної психології,

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»,

вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5491-6637>

Олена Онищенко,

аспірант кафедри теорії та методики практичної психології,

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»,

вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна,

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-8505-2999>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДІ ПІД ВПЛИВОМ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОЇ КРИЗИ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

У статті описано вплив екзистенційної кризи на трансформацію ціннісно-сислової сфери молоді в умовах воєнного стану в Україні. Показано, що ціннісні орієнтації виступають провідним механізмом адаптації молоді до переосмислення життєвих пріоритетів, збереження внутрішньої цілісності та готовності до невизначених умов життя. Екзистенційна криза в контексті воєнного стану є каталізатором переоцінки цілей, благ, ідеалів та життєвих прагнень, що стимулює саморозвиток, рефлексію, родинні цінності, соціальну підтримку та гостру необхідність вітальних потреб для життя людини. Дослідження охоплювало студентів різних спеціальностей та університетів. Встановлено, що молодь з конструктивним (високим) рівнем переживання екзистенційної кризи активно інтегрує цінності, пріоритети, смисли, власний пережитий досвід у подальшу життєву практику, формуючи внутрішні ресурси, що забезпечують психологічну стійкість, опори та здатність ефективно адаптуватися до зовнішніх змін. Молодь на цьому рівні демонструє високий ступінь смислотворчої активності, здатність трансформувати травматичний досвід у ресурс для власного зростання, ефективно підтримуючи баланс між індивідуальними потребами та соціальними вимогами сучасної України. У молоді з перехідним (середнім) рівнем переживання екзистенційної кризи адаптаційний потенціал зростає за наявності підтримки засобами зовнішніх ресурсів – родинних, соціальних та інституційних механізмів. На перехідному рівні відбувається поступовий синтез нових ціннісно-сислових орієнтирів, що формують основу для психологічного гомеостазу та підвищення здатності до подолання життєвих труднощів. Для деструктивного (низького) рівня проживання екзистенційної кризи характерна дефрагментація ціннісних орієнтацій, зниження смислотворчої активності, втрачаються внутрішні опори, що спричиняє внутрішню тривожність, невпевненість та складність у прийнятті рішень. Молодь із таким рівнем переживання екзистенційної кризи потребує цілеспрямованого психологічного супроводу, підтримки, що спрямована на відновлення ціннісно-сислових структур, інтеграцію життєвих цінностей і формування ресурсів для адаптації у невизначених кризових умовах життя. У статті підкреслюється, що екзистенційна криза під час воєнного стану, попри свій потенційний травмуючий ефект, може слугувати ресурсом для особистісного розвитку сучасної студентської молоді, формування нових життєвих стратегій відповідно до суворих вимог сучасності та може стати базою для психолого-педагогічних програм підтримки молоді.

Ключові слова: ціннісно-сислові орієнтації, криза, екзистенційна криза, молодь, воєнний стан, адаптація, ресурси.

Вступ і сучасний стан досліджуваної проблеми.

Як відомо, цінності та ціннісні орієнтації є ключовими складниками психологічної структури особистості, що характеризують її мотиви, цілі, спрямованість і поведінку. У сучасних умовах воєнної та соціально-економічної нестабільності вони виступають провідним механізмом адаптації, допомагаючи людині зберігати суб'єктивну (внутрішню) цілісність «Я» та ефективно реагувати на об'єктивні зовнішні виклики. Екзистенційна криза, що виникла у молоді в умовах воєнного стану, нівелює попередні стереотипи, змінює ієрархію цінностей, що може спричинити тривожність, апатію, проте одночасно стимулює переоцінку життєвих пріоритетів і пошук нових ціннісно-сислових структур.

Тому особливо важливо досліджувати трансформацію ціннісних орієнтацій молоді в умовах екзистенційної кризи під час війни в Україні, оскільки саме цей контингент відроджує майбутню соціокультурну основу нового українського суспільства.

По-перше, за результатами теоретичного аналізу як українських, так і зарубіжних наукових досліджень ми розглядаємо цінності як стрижневий орієнтир особистості, що визначає стійкі переконання щодо значущості різних сфер життя, ставлення до зовнішнього світу, а ціннісні орієнтації – як прояв цих переконань у певній конкретній ситуації, постановки цілей та життєвих переконань загалом. Щодо функцій: орієнтаційна визначає напрям поведінки та діяльності людини; ре-

гуляторна полягає в узгодженні внутрішніх переконань із соціальними нормами; смислотворча – у формуванні сенсу життя та відчуття цілісності (Франкл, 2019). Згідно з положеннями А. Маслоу, в екзистенційній та гуманістичній психології цінності у молоді формуються під впливом зовнішніх (родинних, соціальних) і внутрішніх (індивідуальні особистісні риси, тип темпераменту) чинників, а ціннісні орієнтації – через інтеріоризацію об’єктивних подій України та суб’єктивне переживання людиною цих подій як втілення квінтесенції життєвої мети зрілої особистості.

Сучасна парадигма ціннісно-сміслових координат особистості формується під тиском економічних потрясінь, соціально-політичних трансформацій, що є детермінантою умов неперервної психологічної турбулентності. Потреба молоді у можливості осмислення, планування, реалізації власного духовного потенціалу стає нагальною, це формує фундамент екзистенційної стійкості та може забезпечити моральний саморозвиток особистості (Фурман, 2017). У мирні часи молодь могла орієнтуватися на цінності гедонізму – максимальне задоволення, матеріальний комфорт, легкість, безтурботність, розважливність; такі пріоритети виконують функцію компенсаторної стратегії подолання кризи ідентичності та екзистенційної порожнечі. Проте воєнний стан, оголошений 24 лютого 2022 року, модифікує цю матрицю гедоністичного світогляду і стимулює переосмислення життєвих пріоритетів, виводячи назовні глибинні духовні сенси, такі як любов, дружба, взаємовиручка, національна єдність, внутрішня гідність, – для молоді ці поняття перестають бути абстрактними, вони стають базовою основою для збереження культурної ідентичності України, родинних цінностей, пошуку власної ролі. Ключову роль у цьому становленні відіграє юність як віковий період – пік творчого потенціалу, усвідомлення своєї ролі в суспільстві, самовизначення: саморозвиток у цей період формує цілісну Я-концепцію та активну соціальну позицію. Молодь, яка ще вчора могла шукати «максимальне задоволення та безтурботність», сьогодні може займатися волонтерством, гуманітарною діяльністю, воювати, піклуватися про літніх людей, а головне, переосмислювати самого себе як творця свого сенсу життя, а не простого споживача.

По-друге, екзистенційна криза – це стан психологічного та смислового дискомфорту, детермінований раптовим зіткненням людини з глобальною загрозою або «зеузом життєвої послідовності». Наразі у молоді ця криза спричинена воєнним станом в Україні – це створює відчуття невідомості, тривоги, психологічного дискомфорту, невпевненості в завтрашньому дні. Втрати, стреси, соціальна депривація, порушення звичного укладу життя.

Звертаючись до проблематики життєстійкості особистості в умовах воєнного стану, дослідники С. М. Симоненко, О. М. Грек, О. В. Костюніна довели, що цей феномен виступає як квінтесенція ефективної адаптації молоді і модифікації навіть травмуючих ситуацій на поле ресурсів для особистісного розвитку. У звичних умовах життєстійкість є непомітним елементом, але

вона проявляється в екстремальних умовах, зокрема, воєнного стану та економічної нестабільності в Україні. Відтак виникає екзистенційна криза як гостра потреба переоцінки попередніх життєвих цінностей, перебудови звичних уявлень про себе, оточення та соціальних взаємодій (Симоненко, Грек, Костюніна, 2024).

Таким чином, сам процес трансформації ціннісних орієнтацій молоді в умовах екзистенційної кризи під час воєнного стану є не просто адаптаційним механізмом, тому що це глибинне оновлення особистості, в якому духовні, моральні та соціальні цінності стають осердям життєдіяльності людини. У цих умовах молодь проходить новий етап кризового переживання: розпізнавання кризи, прийняття новітньої реальності, пошук ресурсів і поступове особистісне зростання.

Молодь завжди пов’язана із соціальними нормами та очікуваннями, що становлять орієнтири для майбутнього професійного розвитку, навчання. В умовах воєнного стану та екзистенційної кризи, що виникає, ці соціальні очікування виступають психологічними ціннісними орієнтирами, що допомагають не розгубитися в хаосі політичної та економічної нестабільності (Overchuk, Smulson, Maliar, Vasuk, 2023), де є можливі обмеження для навчання, саморозвитку та культурно-освітнього різноманіття, а також психологічні наслідки воєнного досвіду (Косьянова, 2024).

Аналіз різних позицій показав, що молодь України сьогодні демонструє активну позицію: творить власний сенс попри страждання, зберігає людську гідність, інтегрує це в суспільство, цим самим забезпечує собі фундамент для духовного виховання і зростання. Це дослідження є актуальним не лише в психології, а й у соціології, філософії та педагогіці, адже саме ці процеси визначають спроможність нового покоління пережити кризу та формувати стійкі ціннісно-сміслові орієнтири в умовах екстремальної і невизначеної реальності, отже, дослідження може стати поштовхом для створення психолого-педагогічних програм підтримки молоді. Водночас чітко окреслені соціально-психологічні замовлення на вирішення проблеми поки що не можуть задовольнити служби психологічної допомоги, організовані у вищих навчальних закладах України в останні роки (Asieieva, Sytnik, Babchuk, Heina, Dementieva, 2022).

Мета – теоретико-емпіричне дослідження трансформації ціннісних орієнтацій молоді та проживання екзистенційної кризи в умовах воєнного стану в Україні.

Завдання: 1. Провести теоретичний аналіз та синтез цінностей, ціннісних орієнтацій, екзистенційної кризи. 2. Встановити кореляційні взаємозв’язки між показниками ціннісних орієнтацій молоді. 3. Провести якісний аналіз і надати психологічну характеристику групам молоді з різним рівнем проживання екзистенційної кризи.

Методи дослідження. Емпіричне дослідження було здійснене поетапно, зі структурним підходом для розуміння внутрішніх властивостей взаємозв’язку між компонентами ціннісної сфери молоді та рівнем переживання екзистенційної кризи. На першому, підготовчому, етапі визначалися загальна концепція, логіка

та обґрунтування вибірки респондентів. На другому етапі було сформовано комплекс надійних та валідних психодіагностичних інструментаріїв, які відповідали поставленій меті дослідження. Завершальним етапом було саме проведення емпіричного дослідження, збір фактичного матеріалу, обробка та інтерпретація отриманих результатів.

Вибірку дослідження становили 162 студенти зі спеціальностей: 053 «Психологія»; 017 «Фізична культура, спорт та реабілітація»; 014 «Середня освіта. Історія та археологія»; 014 «Середня освіта. Українська мова і література»; 013 «Початкова освіта». Окрім того, у дослідженні взяли участь студенти Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, які навчаються за спеціальностями: 052 «Політологія» (факультет міжнародних відносин, політології та соціології); 113 «Прикладна математика».

Психодіагностичний комплекс склали такі методики: «Експрес-діагностика соціальних цінностей особистості»; «Опитувальник сенсу життя» (The Meaning in Life Questionnaire – MLQ); «Шкала задоволеності життям» (Satisfaction With Life Scale – SWLS); невербальна методика «Символ» (Л. А. Снігур, у модифікації С. М. Симоненко); вербальна методика «Ціннісні орієнтації» (М. Рокіча); методика «Екзистенційний компас молоді» (авторська розробка О. О. Онищенко). На третьому етапі затосовані методи математикостатистичної обробки даних: t-критерій Ст'юдента непараметричний кореляційний аналіз за критерієм Спірмена, кластерний аналіз, факторний аналіз. На четвертому етапі – структурний метод інтерпретації результатів дослідження.

Результати. Розглянемо співвідношення показників ціннісних орієнтацій та переживання екзистенційної кризи у досліджуваних групи 1 (конструктивний / високий рівень) (табл. 1).

Обговорення. У досліджуваних групи 1 (конструктивний рівень переживання екзистенційної кризи, $n = 74$) виявлено помірні та значущі кореляційні зв'язки між загальним показником екзистенційної кризи та її компонентами: НЦ (насушні цінності) ($r = 0,57, p < 0,01$), КяПС (криза як прийняття себе) ($r = 0,62, p < 0,01$), ПЖМ ($r = 0,42, p < 0,05$) та ПнМ ($r = 0,49, p < 0,01$). Це свідчить про взаємозалежність різних аспектів кризового переживання та узгодженість внутрішніх процесів подолання екзистенційної кризи у молоді. Водночас відсутність значущих кореляцій із соціальними цінностями та

задоволеністю життям вказує на відносну автономність переживання екзистенційної кризи стосовно зовнішніх життєвих показників. Отримані результати підкреслюють, що в умовах воєнного стану в Україні трансформація ціннісних орієнтацій молоді відбувається через внутрішню смислоутворюючу діяльність, інтеграцію цінностей та особистісну здатність до адаптації, незалежно від соціально зумовлених факторів.

Відповідно до мети емпіричного дослідження нами було виділено за допомогою кластерного аналізу групи досліджуваних за рівнем вираженості екзистенційної кризи. Досліджувані були розподілені на три групи на основі подібності їхніх психологічних характеристик, які відображають три рівні проживання екзистенційної кризи – конструктивний рівень подолання екзистенційної кризи, середній рівень подолання екзистенційної кризи, деструктивний рівень подолання екзистенційної кризи. Для вивчення відмінностей між групами з різним рівнем подолання екзистенційної кризи нами було використано непараметричний критерій Краскела – Уоліса, який дозволяє виявити наявність значущих відмінностей у вираженості показників означеної кризи. Використання непараметричного критерію Краскела – Уоліса зумовлено різною кількістю досліджуваних у групах.

За допомогою кластерного аналізу загальну вибірку досліджуваних було поділено на 3 групи за показниками екзистенційної кризи. До групи 1 увійшли 74 досліджуваних, у яких рівень показників екзистенційної кризи високий та вищий від середнього і які за загальним показником мають конструктивний рівень подолання екзистенційної кризи. До групи 2 увійшли 50 досліджуваних, які мають середній рівень прояву показників екзистенційної кризи – за загальним показником виявлено середній рівень подолання екзистенційної кризи. До групи 3 увійшли 38 досліджуваних, які мають нижчий за середній та низький рівень за показниками екзистенційної кризи, за загальним показником – деструктивний рівень подолання екзистенційної кризи.

Розглянемо статистично значущі кореляційні співвідношення критеріїв ціннісних орієнтацій молоді та показників переживання екзистенційної кризи для групи 1 ($n = 74$) із конструктивним (високим) рівнем екзистенційної адаптованості (табл. 2).

У досліджуваних групи 1 (конструктивний рівень, $n = 74$) виявлено значущі помірні кореляції між компонентами екзистенційної кризи та окремими ціннісними

Таблиця 1

Кореляційні зв'язки між показниками екзистенційної кризи у досліджуваних групи 1 (конструктивний рівень / високий рівень, $n = 74$)

	Показники переживання екзистенційної кризи				
	НЦ	КяПС	ПЖМ	ПнМ	Загальний показник
НЦ	1,00	0,08	0,25*	-0,003	0,57**
КяПС	0,08	1,00	0,03	0,13	0,62**
ПЖМ	0,25*	0,03	1,00	-0,11	0,42**
ПнМ	-0,003	0,13	-0,11	1,00	0,49**
Загальний показник	0,57**	0,62**	0,42**	0,49**	1,00

Примітка: * – $p < 0,05$, ** – $p < 0,01$; НЦ – насушні цінності; КяПС – криза як прийняття себе; ПЖМ – прийняття життєвої мінливості; ПнМ – плани на майбутнє.

ми орієнтаціями згідно з теорією М. Рокіча. Зокрема, такі, як кохання, активне життя, незалежність, відповідальність, здатність до співпереживання, широта поглядів, ефективність у справах, вихованість і терпимість, демонструють позитивний зв'язок із насущними цінностями та загальним показником екзистенційної кризи ($r = 0,25-0,35$, $p < 0,05-0,01$). Водночас розваги корелюють із компонентом «криза як прийняття себе» негативно ($r = -0,30$, $p < 0,01$). Отримані дані свідчать, що у молоді з конструктивним рівнем переживання екзистенційної кризи трансформація ціннісних орієнтацій відбувається через інтенсивне посилення внутрішньої смислоутворюючої активної діяльності, відповідальності та соціальної зрілості, що сприяє стійкості в умовах кризових переживань під час воєнного стану в Україні.

Розглянемо взаємозв'язок показників ціннісних орієнтацій та переживання екзистенційної кризи у досліджуваних групи 2 (середній / перехідний рівень $n = 50$) (табл. 3).

У досліджуваних групи 2 (середній рівень, $n = 50$) встановлено помірні та значущі кореляції між загальним показником екзистенційної кризи та її компонентами згідно з авторською діагностичною методикою О. О. Онищенко: насущними цінностями ($r = 0,40^{**}$), кризою як прийняттям себе ($r = 0,57^{**}$), прийняттям життєвої мінливості ($r = 0,42^{**}$) та планами на майбутнє ($r = 0,48^{**}$). Водночас окремі компоненти кризи демонструють слабкі або незначущі взаємозв'язки між собою.

Це свідчить, що у молоді із середнім рівнем подолання екзистенційної кризи прояви різних аспектів кризового досвіду є частково автономні, а загальна інтенсивність тиску кризи пов'язана з помірним впливом на формування ціннісно-смыслові сфери молоді, що відображає процес трансформації ціннісних орієнтацій під впливом воєнного стану. У контексті життєвої практики це означає, що у досліджуваних не всі аспекти кризи синтезуються в одне ціле: хтось може відчувати труднощі у прогнозуванні планів на майбутнє, але при цьому не втратити цілісність своїх цінностей або навпаки.

Розглянемо значущі кореляції між окремими компонентами переживання екзистенційної кризи та ціннісних орієнтацій у групи 2 (середній / перехідний рівень, $n = 50$) (табл. 4).

У досліджуваних групи 2 (середній рівень, $n = 50$) спостерігаються високі та значущі кореляції між прийняттям життєвої мінливості (ПЖМ) і рядом інструментальних цінностей згідно з теорією М. Рокіча: здатністю до співпереживання ($r = 0,57^{**}$), ефективністю у справах ($r = 0,56^{**}$), вихованістю ($r = 0,56^{**}$), терпимістю ($r = 0,56^{**}$), широтою поглядів ($r = 0,55^{**}$) та непримиримістю до недоліків ($r = 0,55^{**}$). Це свідчить, що у молоді із середнім рівнем переживання екзистенційної кризи соціальні та морально-поведінкові цінності тісно пов'язані з адаптивною здатністю приймати життєві зміни, що підкреслює процес трансформації ціннісних орієнтацій під впливом воєнного стану та кризового досвіду загалом.

Таблиця 2

Значущі зв'язки між показниками екзистенційної кризи та ціннісними орієнтаціями у досліджуваних групи 1 (конструктивний / високий рівень, $n = 74$)

Цінність	Показник переживання екзистенційної кризи	R
Кохання	НЦ	0,32**
Активне життя	НЦ	0,26*
Розваги	КяПС	-0,30**
Незалежність	НЦ	0,35**
Відповідальність	НЦ	0,35**
Здатність до співпереживання	НЦ	0,29**
Широта поглядів	НЦ	0,26*
Широта поглядів	Загальний показник	0,25*
Ефективність у справах	НЦ	0,26*
Вихованість	НЦ	0,27*
Терпимість	НЦ	0,27*
Кохання	Загальний показник	0,26*

Примітка: * – $p < 0,05$, ** – $p < 0,01$; НЦ – насущні цінності; КяПС – криза як прийняття себе; R – коефіцієнт кореляції Спірмена між цінностями та показниками переживання екзистенційної кризи.

Таблиця 3

Кореляційні зв'язки між показниками екзистенційної кризи у досліджуваних групи 2 (середній / перехідний рівень, $n = 50$)

	Показники переживання екзистенційної кризи				
	НЦ	КяПС	ПЖМ	ПнМ	Загальний показник
НЦ	1,00	0,15	-0,05	-0,26	0,40**
КяПС	0,15	1,00	-0,15	0,20	0,57**
ПЖМ	-0,05	-0,15	1,00	-0,001	0,42**
ПнМ	-0,26	0,20	-0,001	1,00	0,48**
Загальний показник	0,40**	0,57**	0,42**	0,48**	1,00

Примітка: * – $p < 0,05$, ** – $p < 0,01$; НЦ – насущні цінності; КяПС – криза як прийняття себе; ПЖМ – прийняття життєвої мінливості; ПнМ – плани на майбутнє.

Таблиця 4

Значущі зв'язки між показниками екзистенційної кризи та ціннісними орієнтаціями у досліджуваних групи 2 (середній / перехідний рівень, n = 50)

Цінності	Показник переживання екзистенційної кризи	R
Здатність до співпереживання	ПЖМ	0,57**
Ефективність у справах	ПЖМ	0,56**
Вихованість	ПЖМ	0,56**
Терпимість	ПЖМ	0,56**
Широта поглядів	ПЖМ	0,55**
Непримиримість до недоліків у себе та інших	ПЖМ	0,55**

Примітка: * – $p < 0,05$, ** – $p < 0,01$; ПЖМ – прийняття життєвої мінливості; R – коефіцієнт кореляції Спірмена між цінностями та показниками переживання екзистенційної кризи.

Розглянемо взаємозв'язок показників ціннісних орієнтацій та переживання екзистенційної кризи у досліджуваних групи 3 (деструктивний / низький рівень, n = 38) (табл. 5).

У досліджуваних групи 3 (деструктивний рівень, n = 38) виявлено значущі кореляції між загальним показником екзистенційної кризи та її компонентами: насущними цінностями (НЦ, $r = 0,43^{**}$), кризою як прийняттям себе (КяПС, $r = 0,67^{**}$), прийняттям життєвої мінливості (ПЖМ, $r = 0,65^{**}$) та планами на майбутнє (ПнМ, $r = 0,47^{**}$). Ці дані свідчать, що у молоді з деструктивним рівнем подолання кризи компоненти екзистенційного переживання взаємопов'язані і формують інтегрований, проте вразливий кризовий стан. Це вказує на

диференційовану трансформацію ціннісних орієнтацій під впливом воєнного стресу, де порушується внутрішня стабільність та цілісність смислотворчих процесів.

Розглянемо значущі кореляційні зв'язки між показниками переживання екзистенційної кризи та ціннісних орієнтацій у групі 3 з деструктивним (низьким) рівнем її проживання (n = 38) (табл. 6).

У досліджуваних групи 3 із деструктивним (низьким) рівнем переживання екзистенційної кризи встановлено чітку узгодженість компонентів кризи, однак її вплив на ціннісно-смыслову сферу проявляється як деструктивна трансформація. Зокрема, показник кризи як прийняття себе (КяПС) має зворотні зв'язки з базовими життєвими цінностями – здоров'ям, розвитком, життєрадісністю

Таблиця 5

Кореляційні зв'язки між показниками екзистенційної кризи у досліджуваних групи 3 (деструктивний / низький рівень, n=38)

	Показник переживання екзистенційної кризи				
	НЦ	КяПС	ПЖМ	ПнМ	Загальний показник
НЦ	1,00	-0,02	0,03	0,04	0,43**
КяПС	-0,02	1,00	0,42**	0,19	0,67**
ПЖМ	0,03	0,42**	1,00	0,08	0,65**
ПнМ	0,04	0,19	0,08	1,00	0,47**
Загальний показник	0,43**	0,67**	0,65**	0,47**	1,00

Примітка: * – $p < 0,05$, ** – $p < 0,01$; НЦ – насущні цінності; КяПС – криза як прийняття себе; ПЖМ – прийняття життєвої мінливості; ПнМ – плани на майбутнє.

Таблиця 6

Значущі зв'язки між показниками екзистенційної кризи та ціннісними орієнтаціями у досліджуваних групи 3 (деструктивний / низький рівень, n = 38)

Цінності	КяПС	ПЖМ	Загальний показник
T1	-0,37**	-0,57**	
T17	0,53**		
I6	0,50**	0,31*	0,35*
I12	0,49**	0,52**	0,42**
I13	0,51**	0,53**	0,43**
I14	0,48**	0,52**	0,41**
I15	0,49**	0,52**	0,42**
I16	0,49**	0,52**	0,42**

Примітка: * – $p < 0,05$, ** – $p < 0,01$; НЦ – насущні цінності; КяПС – криза як прийняття себе; ПЖМ – прийняття життєвої мінливості. T1 – базові життєво важливі цінності (здоров'я, розвиток, життєрадісність, чесність); T17 – автономія, моральна відповідальність, соціальна взаємодія (незалежність, здатність до співпереживання, широта поглядів, ефективність у справах, вихованість, терпимість); I6 – гнучкість світогляду та адаптивні цінності (відповідальність, співпереживання, широта поглядів, ефективність); I12 – адаптивні цінності, пов'язані з гнучкістю та соціальною взаємодією (освіченість, співпереживання, широта поглядів, ефективність, вихованість, терпимість); I13 – аналогічно I12 (адаптивні цінності та соціальна взаємодія); I14 – адаптивні цінності (широта поглядів, ефективність, вихованість, терпимість); I15 – аналогічно I14 (адаптивні цінності); I16 – аналогічно I14-I15 (адаптивні цінності).

та чесністю, що свідчить про психологічну деструктивність: особистість застрягає на внутрішніх переживаннях, не інтегруючи їх конструктивно, і це знижує мотивацію до підтримання життєво важливих цінностей. Водночас спостерігаються позитивні кореляції з цінностями автономії, моральної відповідальності та соціальної взаємодії (незалежність, здатність до співпереживання, широта поглядів, ефективність у справах, вихованість, терпимість), що вказує на фокусування на вузькому колі цінностей, які можуть підтримувати особистість у кризовій ситуації.

Показник прийняття життєвої мінливості (ПЖМ) демонструє позитивні зв'язки з цінностями, пов'язаними з гнучкістю людського світогляду та адаптацією (красою природи, освіченістю, відповідальністю, співпереживанням, широтою поглядів, ефективністю, вихованістю, терпимістю), одночасно знижуючи значущість життєво важливих цінностей (здоров'я, продуктивне життя, життєрадісність). Це свідчить про те, що, роблячи спробу адаптуватися до зовнішньої непередбачуваності життя, молодь концентрується на обмеженому колі цінностей, які допомагають вижити або пристосовуватися, відмовляючись від ширшого спектра життєвих пріоритетів. Показник планів на майбутнє (ПнМ) має зворотні зв'язки з особистісним розвитком, соціальними контактами та професійною реалізацією, що підкреслює можливу втрату орієнтації на довгострокові цілі та майбутнє у контексті деструктивного переживання екзистенційної кризи.

Загалом, у молоді з деструктивним рівнем екзистенційної кризи спостерігається переорієнтація цінностей: базові життєво важливі та соціальні цінності втрачають значущість, натомість зростає роль автономних, морально-соціальних та адаптивних цінностей, що відображає вузьку, кризову стратегію виживання і психологічної компенсації під час воєнних та травматичних умов.

Розглянемо результати використаного в дослідженні факторного аналізу (табл. 7).

Було виявлено, що фактор, який ми назвали «Соціальні цінності» (13,96), складається також із 4 компонентів – фінансових, професійних, соціальних та

суспільних цінностей. За даними таблиці 7 ми можемо говорити про наявність позитивних кореляцій означених показників із другим фактором. Даний фактор свідчить про важливість зовнішніх ресурсів (матеріальні, соціальні, інституційні цінності) для стабільності в процесі подолання кризи. Коли людина відчуває фінансову безпеку, реалізується професійно, підтримує дружні та родинні зв'язки, відчуваючи свою значущість у суспільстві, вона легше справляється з життєвими труднощами, відчуває впевненість і має чіткі орієнтири для можливих швидких дій у складних ситуаціях.

Третій фактор містить три компоненти – ПНМ, КЯПС, НЦ, які продемонстрували лише позитивні кореляції з даним фактором. Третій фактор названий нами «Екзистенційний фактор» (9,44 %), який вказує на демонстрацію лише позитивних кореляцій із даним фактором. Це вказує на те, що внутрішні процеси самопізнання, прийняття себе та усвідомлення власних життєвих пріоритетів є ключовим мірилом для конструктивного подолання екзистенційної кризи. Молодь, яка розвиває ці ресурси, здатна трансформувати складні та кризові переживання у стимул для особистісного зростання, зміцнення психологічної стійкості та ефективної адаптації до життєвих змін.

Четвертий фактор – «Сенс життя» (8,13) – містить два компоненти: пошук сенсу життя та наявність сенсу життя. Він показує, що здатність усвідомлювати власні життєві цілі і значущі завдання є ключовим чинником конструктивного подолання екзистенційної кризи. Молоді люди, які чітко розуміють, що для них важливо, легше адаптуються, зберігають мотивацію та внутрішню рівновагу навіть у невизначених умовах життя. Натомість ті, хто ще не зміг визначити свій сенс життя, можуть відчувати внутрішню невпевненість та застрягати в деструктивних переживаннях.

Отже, на основі проведеного факторного аналізу констатовано, що стратегії переживання екзистенційної кризи у молоді формуються через взаємодію комплексних внутрішніх та зовнішніх ресурсів. Особисті цінності,

Таблиця 7

Результати факторного аналізу показників психологічних механізмів подолання екзистенційної кризи

Показники ціннісних орієнтацій	Факторне навантаження	Фактор проживання екзистенційної кризи
Фізичні	0,823	Особистісні цінності (або екзистенційні цінності) (22,52%)
Духовні	0,703	
Інтелектуальні	0,675	
Родинні	0,625	
Фінансові	0,797	Соціальні цінності (13,96%)
Професійні	0,775	
Соціальні	0,619	
Суспільні	0,541	
ПНМ	0,748	Екзистенційний фактор (9,44%)
КЯПС	0,742	
НЦ	0,660	
Пошук сенсу життя	0,829	Сенс життя (8,13%)
Наявність сенсу життя	0,555	

Примітка: метод обертання – Варімакс із нормалізацією Кайзера (бітерацій); міра вибіркової адекватності КМО = 0,706; за критерієм сферичності Бартлетта матриця для аналізу є надійною ($p < 0,01$); НЦ – насущні цінності; КЯПС – криза як прийняття себе; ПНМ – плани на майбутнє.

що включають турботу про фізичне здоров'я, духовний та інтелектуальний саморозвиток, повагу до родинних цінностей, виступають провідним механізмом підтримки внутрішньої цілісності та психологічної стійкості, наразі дозволяючи молоді ефективно адаптуватися в умовах підвищеної життєвої нестабільності. Соціальні цінності, що охоплюють фінансову безпеку, професійну реалізацію та підтримку соціальних і суспільних зв'язків, забезпечують відчуття стабільності, соціальної значущості та сталої життєвої орієнтованості, сприяючи більш впевненому подоланню кризових ситуацій.

Внутрішні процеси самопізнання, інтеграція (прийняття) себе в кризі та усвідомлення власних життєвих пріоритетів виступають важливим фактором саме конструктивної адаптації, дозволяючи трансформувати кризові переживання у ресурс для особистісного розвитку та зміцнення психологічної стійкості. Наявність усвідомленого сенсу життя та здатність визначати життєво важливі цілі формують смислотворчі опорні точки, що забезпечує мотивацію, внутрішню рівновагу та ефективну адаптацію навіть у невизначених умовах. Таким чином, подолання екзистенційної кризи у молоді є результатом синтезованої дії суб'єктивних, соціальних, внутрішньо-екзистенційних та смислотворчих критеріїв, які взаємопов'язані та взаємно доповнюють ефект адаптивної стійкості.

Висновки. 1. На підставі проведеного теоретичного огляду наукової літератури показано, що ціннісно-смилова сфера особистості є провідним механізмом адаптації молоді до умов екстремальної невизначеності, зокрема воєнного стану в Україні від 24 лютого 2022 року. Цінності детермінують пріоритети, мотиви та поведінкові орієнтири, формуючи внутрішню цілісність та смислотворчу активність особистості. Екзистенційна криза наразі у воєнних умовах виступає як каталізатор переорієнтації життєвих пріоритетів: вона стимулює розвиток морально-соціальних цінностей (співпереживання, дружба, відповідальність, широта поглядів), посилює значущість родинних і духовних орієнтирів та сприяє формуванню внутрішніх ресурсів для психологічного гомеостазу. Водночас за відсутності конструктивних стратегій переживання екзистенційна криза може спричинити деструктивну трансформацію цінностей, де базові життєво важливі орієнтації (здоров'я, розвиток, життєрадісність, чесність) втрачають значущість, а психічна цілісність зазнає порушення.

2. Результати проведеного кореляційного аналізу показали диференційовану взаємодію між компонентами екзистенційної кризи та ціннісними орієнтаціями молоді залежно від рівня подолання кризи:

Конструктивний рівень (група 1): це свідчить про високу інтеграцію цінностей, здатність до активного смислотворення, ефективну адаптацію до об'єктивних кризових умов життя. Перехідний рівень (група 2): це свідчить про поступове формування і закріплення в структурі особистості нових адаптивних ціннісно-смилових структур, які забезпечують стабілізацію внутрішніх ресурсів і психологічну готовність до змін. Деструктивний рівень (група 3): це вказує на звужену

кризову стратегію виживання, коли увага зосереджується на обмеженому колі цінностей, що допомагає молоді виживати та підтримувати психологічну компенсацію в умовах воєнного стресу.

3. Кластерний аналіз (непараметричний критерій Краскела-Уоліса). Аналіз відмінностей між трьома групами за рівнем подолання екзистенційної кризи показав, що молодь із конструктивним рівнем переживання екзистенційної кризи характеризується високою інтеграцією цінностей, активним смислотворенням та стійкістю до життєвих змін. Молодь із перехідним рівнем демонструє проміжну інтеграцію цінностей та потребує зовнішніх ресурсів (соціальних, родинних, інституційних) для посилення адаптивного потенціалу. Молодь з деструктивним рівнем має фрагментовану ціннісну сферу, знижену мотивацію до підтримання базових життєвих цінностей та обмежений спектр орієнтацій, що відображає кризову стратегію виживання.

4. На основі проведеного факторного аналізу було виявлено, що стратегії переживання екзистенційної кризи у молоді формуються через взаємодію внутрішніх та зовнішніх ресурсів, де провідну роль відіграють особистісні цінності, такі як турбота про фізичне здоров'я, духовний та інтелектуальний розвиток, повага до родинних цінностей. Вони забезпечують підтримку внутрішньої цілісності та психологічної стійкості, що дозволяє ефективно адаптуватися до життєвої нестабільності.

Одержані результати показали, що екзистенційна криза під час воєнного стану виступає двояким фактором трансформації ціннісно-смилових орієнтацій молоді: у разі конструктивного проживання кризи вона є стимулом інтеграції цінностей та формує психологічну стійкість, а у разі деструктивного переживання спричиняє фрагментацію ціннісної сфери та кризову переорієнтацію на звужений набір адаптивних цінностей. Результати підкреслюють необхідність диференційованого психолого-педагогічного супроводу молоді відповідно до рівня переживання екзистенційної кризи, що забезпечує ефективну адаптацію та формування життєвих стратегій в умовах війни.

Такий науковий досвід може слугувати базовою основою для перспективного створення ефективних психолого-педагогічних програм підтримки молоді, спрямованих на розвиток внутрішніх ресурсів, засобами когнітивної реструктуризації, формування психологічної стійкості та здатності до активного смислотворення навіть у складних і непередбачуваних обставинах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Косьянова О. Ю. Особливості переживання криз юнацького віку в екстремальних умовах. *Наука і освіта*. 2024. № 2. С. 54–63. DOI: 10.24195/2414-4665-2024-2-8
2. Симоненко С. М., Грек О. М., Костюніна О. В. Опанувальна поведінка та життєстійкість в умовах бойового стресу. *Наука і освіта*. 2024. № 1. С. 75–80. DOI: 10.24195/2414-4665-2024-1-12
3. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі / пер. з нім. О. Замойська. Харків : КСД, 2019. 160 с.

4. Фурман А. А. Психологія смисложиттєвого розвитку особистості : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. 508 с.

5. Asieieva Y., Sytnik S., Babchuk O., Heina O., Dementieva K. Peculiarities of the mental state of student youth of Ukraine during quarantine restrictions. *Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11, № 50. P. 9–15. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.50.02.1>

6. Overchuk V., Smulson M., Vdovichenko O., Maliar O., Vasuk K. Psychological assistance to the individual in situations of life crises using narrative practices. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12, № 63. P. 188–197. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.63.03.17>

REFERENCES

1. Kosyanova, O. Yu. (2024). Osoblyvosti perezhyvannya kryz yunatskoho viku v ekstremalnykh umovakh [Peculiarities of experiencing adolescent crises in extreme conditions]. *Nauka i osvita*, (2), 54–63. DOI: 10.24195/2414-4665-2024-2-8 [in Ukrainian].

2. Symonenko, S. M., Hrek, O. M., & Kostyunina, O. V. (2024). Opanuvanna povedinka ta zhyttiistyk v umovakh boiovoho stresu [Coping behavior and resilience under combat stress]. *Nauka i osvita*, (1), 75–80. DOI: 10.24195/2414-4665-2024-1-12 [in Ukrainian].

3. Frankl, V. (2019). Lyudyna v poshukakh spravzhnoho sensu. Psykholoh u kontstabori [Man's search for ultimate meaning: A psychologist in a concentration camp]. Kharkiv : KSD [in Ukrainian].

4. Furman, A. A. (2017). Psykholohiia smyslozhyttyevoho rozvytku osobystosti [Psychology of meaningful personal development]. Ternopil : TNEU [in Ukrainian].

5. Asieieva, Y., Sytnik, S., Babchuk, O., Heina, O., & Dementieva, K. (2022). Peculiarities of the mental state of student youth of Ukraine during quarantine restrictions. *Amazonia Investiga*, 11(50), 9–15. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.50.02.1> [in English].

6. Overchuk, V., Smulson, M., Vdovichenko, O., Maliar, O., & Vasuk, K. (2023). Psychological assistance to the individual in situations of life crises using narrative practices. *Amazonia Investiga*, 12(63), 188–197. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.63.03.17> [in English].

Svitlana Symonenko,

Doctor of Psychological Sciences, Professor,

Professor at the Department of Theory and Methods of Practical Psychology,

The state institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky",

26, Staroportofrankivska, Str., Odesa, Ukraine,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5491-6637>

Olena Onyshchenko,

Postgraduate Student at the Department of Theory and Methods of Practical Psychology,

The state institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky",

26, Staroportofrankivska, Str., Odesa, Ukraine,

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-8505-2999>

TRANSFORMATION OF YOUTH VALUE ORIENTATIONS UNDER THE INFLUENCE OF THE EXISTENTIAL CRISIS OF THE UKRAINIAN WAR

The article describes the impact of the existential crisis on the transformation of the value-semantic sphere of youth under the conditions of martial law in Ukraine. It is shown that value orientations act as a leading mechanism for adapting youth to rethink life priorities, maintain internal integrity and be prepared for uncertain life conditions. The existential crisis, in the context of martial law, is a catalyst for reassessment of goals, goods, ideals and life aspirations, stimulating self-development, reflection, family values, social support, and the urgent need for vital needs for human life. The study included students from various specialties and universities, and it was found that young people with a constructive (high) level of experiencing an existential crisis actively integrate values, priorities, meanings, and their own lived experience into further life practice, forming internal resources that provide psychological stability, support, and the ability to effectively adapt to external changes. Young people at this level demonstrate a high level of meaning-making activity, the ability to transform traumatic experience into a resource for their own growth, effectively maintaining a balance between individual needs and social requirements of modern Ukraine. Transitional (average) level adaptive potential increases with support from external resources – family, social, and institutional mechanisms. At the transitional level, there is a gradual synthesis of new value-semantic guidelines that form the basis for psychological homeostasis and an increase in the ability to overcome life difficulties. The destructive (low) level of living an existential crisis is characterized by the defragmentation of value orientations, the decrease in meaning-making activity, the loss of internal supports, which causes internal anxiety, uncertainty and difficulty in making decisions. Youth of this level need targeted psychological support, support aimed at restoring value-meaning structures, integrating life values and forming resources for adaptation in uncertain crisis conditions of life. The article emphasizes that the existential crisis during martial law, despite its potential traumatic effect, can serve as a resource for the personal development of modern student youth, the formation of new life strategies, in accordance with the strict requirements of modernity, and can become the basis for psychological and pedagogical programs to support youth.

Key words: value-meaning orientations, crisis, existential crisis, youth, martial law, adaptation, resources.

Дата надходження статті: 24.09.2025

Дата прийняття статті: 27.10.2025

Опубліковано: 24.11.2025